

© Editura EIKON

București, Calea Giulești 333, sector 6,
cod poștal 031310, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național
al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Lumina nopților lui Alexandru Macedonski / coord.: Ion Munteanu ;
pref.

de Ion Munteanu. - București : Eikon, 2023

ISBN 978-606-49-0902-2

I. Munteanu, Ion (coord.)

II. Munteanu, Ion (pref.)

821.135.1.09

DTP: Mihăița Stroe

Editor: Valentin Ajder

Lumina *Noptilor* lui Macedonski

Antologie și prefață
de Ion Munteanu

E I K O N

București, 2023

LIBRIS | We know books

Îmbinările și potrivirile sunetelor ce sunt numite de cărturari „rime” și se împerecheau în minte ca niște fluturi de argint pe ale căror aripi ar schinteia toată prisma curcubeului și, întrupându-se în cuvânt al lui Dumnezeu, îl făceau unul din aleșii lui.

Grai desprins fără vreo anumită rânduială, cântecul ce-i izvora din suflet îl ducea aci în largul nemărginirii, și aci, printre vijelioasele turburări ale patimelor omenеști. Urca, printre stele, dincolo de toate văzduhurile, și trecând prăpăstii de întunerec, după prăpăstii de întunerec, da de lumile neînchipuite și ori încotro își repezea zborul nu întâlnea decât tot pe Dumnezeu și tot lumină și viață, iar moarte nicăieri...

Dar oricât de mult l-ar fi adâncit în ele strălucitele înălțimi, corpul îl reînapoia firei omenеști, tulburărilor nervilor, și cântecul i se recobora pe pământ și se încolăcea împrejurul mijlocului unei închipuite zâne ai cărei sâni făcuți din albe flori de piersici erau mușcați și supti de dactilele zdruncinatului verb...

Dar tocmai în clipa când poema îi lua văzul și răsufarea, ascuțitele junghiuri ale zadarnicelor lui silinți să treacă dincolo de pragul copilăriei îi descordau mușchii, îl redau lumii spectrale și reci, și marea ce i se întorcea în auz cu răsunetul ei de uriașă și neodihnită orgă, îl preda încet somnului, împăiejena împrejurii lucrurile și desființa cerurile și valurile.

Iar noaptea de argint își urma cursul peste tulburarea apei...

Cuprins

„ASPIRAȚIA SPRE LUMINĂ”	7
NOI RECEPTĂRI CRITICE ALE NOPTILOR MACEDONSKIENE	17
CELE „12 NOPTI”	111
Noaptea de ianuarie	113
Noaptea de februarie	117
Noaptea de martie	125
Noaptea de aprilie	128
Noaptea de mai	131
Noaptea de iunie	135
Noaptea de iulie	139
Noaptea de august	141
Noaptea de septembrie	143
Noaptea de octomvrie	146
Noaptea de noiembrie	147
Noaptea de decembrie	159

ÎN VERSIUNE ARABĂ167

ALTE *NOPTI*, ALTE LUMINI.....183

Noaptea185

Noaptea albă186

Noaptea neagră187

Noaptea venețiană.....188

O noapte venețiană191

Noptile îngrozitoare.....194

O noapte pe Dunăre196

Astă noapte198

În noapte.....199

Ecourile nopții.....200

După miezul nopții203

Năluca unei nopți.....205

Rondelul nopții argintate207

DOUĂ *NOCTURNE* MACÉDONSKIENE ÎN PROZĂ209

O noapte la Sulina.....211

Noaptea de argint214

„ASPIRAȚIA SPRE LUMINĂ”

Alexandru Macedonski a rămas și va rămâne în istoria literaturii române, deopotrivă, ca „poet al *Noapților* și al *Rondelurilor*”, deși întreaga lui operă, inclusiv cea în proză, are numeroase virtuți de expresie artistică înaltă și inedită, de un lirism tulburător, reușind fuziunea tradiției cu modernitatea, lucru de care cititorul se va convinge pe măsură ce se va apropia de ea cu onestitate.

În tradiția poezilor romantici ai lumii, de la George Gordon Noel Byron și Alfred de Musset la Mihai Eminescu, „obsesia nopții” a creat „insomnii” multor visători. Însă ea pornește mult mai de departe, și anume de la Edward Young (născut la 3 iulie 1683 – decedat la 5 aprilie 1765), un poet preromantic englez, a cărui operă a fost tradusă și imitată timp de două secole în mare parte a Europei. *Noaptea*, ca „subiect” romantic în poezia universală o întâlnim și în creațiile lui Novallis, Ugo Foscolo, Alphonse de Lamartine, Charles Baudelaire, Paul Verlaine ș.a.

În literatura națională, înaintea lui Alexandru Macedonski – cel mai expresiv poet român al meditațiilor nocturne – această temă o regăsim la romanticii pașoptiști. Astfel, Ion Heliade Rădulescu a scris *O noapte pe ruinurile Târgoviștei*, Grigore Alexandrescu: *Reveria și Miezul nopții*, Vasile Cârlova: *Ruinurile Târgoviștei*, Dimitrie Bolintineanu: *O noapte pe morminte* și *O noapte pe malul Dunării*, Vasile Alecsandri: *O noapte la țară...* De aici și din lirica ultimilor romantici ai Europei avea să-și tragă seva „poezia nopții” a lui Macedonski, anunțând filonul puternic al simbolismului pe pământ românesc. De asemenea, este puțin probabil, credem noi, să nu fi cunoscut și poeziile nocturne ale lui Mihai Eminescu: *Misterele nopții*, *Noaptea*, *Prin nopți tăcute*, *Din noaptea...*

La rândul lui, Alexandru Macedonski avea să influențeze alți poeți tineri care s-au lăsat seduși de temă. Astfel, Tudor Arghezi, care la 30 iulie 1896, la vârsta de 16 ani, debuta în revista „Liga ortodoxă”, condusă de Alexandru Macedonski (supliment al cotidianului cu același nume), cu poezia *Tatălui meu*, semnată Ion Theo¹, a scris și el: *Noaptea, Miez de noapte, Clara noapte, A fost o noapte albă, Între două nopți, Dubovnicească (Ce noapte groasă, ce noapte grea!)*. Și-a intitulat un volum întreg *Noaptea* (Editura pentru Literatură, 1967). A scris povestirea pentru copii: *Într-o noapte de Florii*, din *Cartea cu jucării*. La scurt timp de la debut, Macedonski afirma despre Arghezi: „Dintre cei mai tineri, unul de curând de tot, pare a fi înțeles mai mult, sau a fi sugestionat mai mult de temperamentul său, evoluțiunea pe care încă din timpii lui Omer cei înzestrați cu scânteia dumnezeiască o împlinesc. Ion Teo, așa se numește cel care, de un șir de vreme, m-a surprins cu versuri mai presus de vârsta sa, dar nu și mai presus de talentul său... Acest tânăr, la o vârstă când eu găngăveam versul, rupe cu o cutezanță fără margini, dar până astăzi coronată de cel mai strălucit succes, cu toată tehnica versificării, cu toate banalitățile de imagini și idei, ce multă vreme au

¹ Biografia lui Tudor Arghezi vorbesc de o perioadă macedonskiană în formarea sa. Înainte de debutul în poezie, în numărul 9, din 5 iulie 1896, tânărul Ion N. Theodorescu semna prima lui colaborare la „Liga ortodoxă” cu un pamflet îndreptat împotriva nedreptăților care i se făceau, bănuim, lui Macedonski, din care spicuim: „Căci așa este în țara noastră... toți cer literatură și poezie sinceră iar când se găsește câte unul să-și țipe simțirea în versuri entuziaste e defăimat, e înjurat și nu e cel puțin citit.” Tot în „Liga ortodoxă”, Arghezi publică ulterior poemele: *Plâns, Iubitei mele, Clara noapte, Do Re Mi, În zări, Maiul roz, Roma, Aegypt și Zori de aur*. Acest ultim poem arghezian va stârni din nou entuziasmul lui Macedonski, care scrie: „...în *Zori de aur* muzica este atât de puternic studiată, încât va face din această bucată o poemă ce nu va putea fi imitată de nimeni și ce va rămânea în literatura înaltă ca o manifestare dintre cele mai supreme...” Din 1897, Arghezi începe să se desprindă de cenaclul lui Macedonski, însă în 1898 încă mai publică versuri în „Viața nouă”, o revistă dirijată tot de fostul maestru. Despre revista „Viața nouă”, unde a debutat și el, în 1897, avea să-și amintească Mihail Sadoveanu în „Săptămâna literară”, I, 1, din 1928: „Aveam 17 ani, elev în cl. a V-a de liceu și redactorii clasei au găsit de cuviință să însotească de elogii deosebite acest debut al meu... Revista aceea era o emanație a unui cenaclu de stânga de elevi de-ai lui Macedonski.”

fost socotite, la noi și în străinătate, ca o culme a poezicii și a artei. El, împreună cu alți câțiva (...) a cutezat ce încă, la noi, afară de două sau trei excepții, n-a cutezat nimeni, și anume a ermetiza poezia, altfel zis a o aristocratiza.”

George Bacovia¹ (al cărui debut literar, cu poezia *Și toate*, semnată V. George, îl gira tot Macedonski în revista „Literatorul”, numărul din 30 martie 1899), într-un limbaj artistic prozaic a scris șapte poezii intitulate *Nocturnă*. Într-o însemnare ce poartă titlul *Alexandru Macedonski*, dataată Bârlad, 1928, Bacovia consemnează: „Trebuie să scriu ceva despre acest poet al epocii care a fost când uitat, când recunoscut cu cea mai deosebită galerie. Sunt câțiva ani de când poetul Macedonski nu mai este printre noi; moartea, cu care se complăcea în unele versuri de ale sale, l-a condus spre repaus. Curentul literar, așa-zis decadent, pe care îl formula în revistele sale periodice: *Literatorul*, *Forța morală* și altele, m-a făcut să-l cunosc de aproape. Nu voi uita cele câteva ore de sămbăta seara, ascultând, în salonul său literar, pasagii din romanul *Thalassa*, o întregă operă a simfuriilor la care maestrul lucrase încă din tinerețe. Poeți, pictori, ziariști formau mediul său obișnuit, astfel că își apropia o cultură artistică serioasă, cu care a luptat la formarea unei poezii sociale agreabilă. (...) Se poate crede că nefericitul poet Eminescu sau Al. Macedonski ar fi influențat asupra poeziei române cu talentul lor și că trebuie să mai asistăm pentru a ni se proba aceasta, de către unii dintre discipoli? Posibil că nu se mai discută! Dacă trebuie să-mi amintesc de acest poet, care a murit prin

¹ Admirația lui Macedonski pentru Bacovia a fost sinceră și constantă. L-a încurajat să scrie, l-a publicat și l-a elogiut deseori. Despre el a scris chiar și o „epigramă” intitulată *Poetului Bacovia*: „Poete scump, pe frunte/ Porți frunzele de laur,/ Că singur, până astăzi, Din plumb făcut-ai aur.” Cu patru ani înainte de a muri, în „Făclia” din 7 ianuarie 1916, p. 57, Alexandru Macedonski mărturisește: „Venit în literatură după Ion Theo, azi Tudor Arghezi, cel care a îndrăznit pe această cale mult, pentru că înseamnă mult, și după Alexandru Petroff al cărui grai e desprins din al poezilor latini ori descendenții ciclului alexandrin, Bacovia se înfățișează în toate acestea ca un strălucit poet de excepție în literatura română. În Franța principii poezilor sunt proclamați de confrății lor. La noi e mai bine. Îi proclamă talentul lor, și principe va rămâne Bacovia, în toți timpii, prin o însemnată parte a poeziilor lui...”

anul 1920, este fiindcă am cettit operele sale, și nu cred că vor pieri vreodată.”

Despre mentorul său, în altă însemnare, din anul 1929, intitulată: *Un poet al frumosului: Alexandru Macedonski*, Bacovia scria: (...) „Totuși, Macedonski a fost un om fericit; discipolii săi i-au dus faima talentului peste hotare, el însuși poet cu orizonturi de inspirație largi; fiind cineva în presă, făcu să înlătore valul prea mohorât al poeziei eminesciene. Orizonturi noi vor deschide operele sale pentru cititorii întârziați întru cultul frumosului, sau pentru noua generație de la care se așteaptă un mai mult progres social. (...) O datorie de onoare însă revine contemporanilor de a nu uita pe acest gânditor român și a i se da ceea ce mai toată vremea a fost lipsit: mai multă dreptate.”

Două *Nocturne*, o *Cale a nopții*, și un *Drum de noapte* citim și la Ion Pillat, care îl cunoaște pe Macedonski în anul 1912, editându-i volumul *Flori sacre*, în colecția *Cărți albe* (înfințată împreună cu Horia Furtună¹). Într-un studiu care făcuse mai întâi obiectul unei conferințe, intitulat *Alexandru Macedonski: Omul și poetul*, publicat apoi în volumul *Tradiție și literatură*, București, Editura Casa Școalelor, 1943, pp. 230-244, Ion Pillat spunea: «...În centrul acestei opere stau Noptile – ele au făcut faima lui Macedonski ca poet în trecut și ele cuprind și azi cheia întregii sale poezii. Să-mi permiteți deci să deschidem împreună cele trei *Nopti* mai celebre, și anume: „Noaptea de Noemvrie”, de care

¹ Volumul este deschis de câteva rânduri ale autorului: *SCRISOARE DOMNILOR HORIA FURTUNĂ ȘI ION PILLAT. Scumpi Poeți, Voi, care sunteți România cea nouă, mîați tărât în entuziasmul vostru și mîați botărât să vă încredințez, spre a fi date în vileag, versurile ce urmează. Ele erau Flori Sacre pentru mine fiindcă au răsărit din restriștea unei vieți ce a stat sub trăznet și urgie, și tot ce pot să fac acum este să păstrez acest nume. Ele însă pot să aibă însemnătate și pentru alții: Pot să arate celor care sufăr, că în mijlocul necazurilor și mizeriilor vieții – oricât de îngrozitoare ar fi ele – tot se află culmi pe care să te poți refugia: ale poeziei și ale artei bună-oară. Este mai de dorit, socotesc, să cauți să urci pe ele, decât să mori sau să înnebunești. Vă strâng mâna cu dragoste, și ca un frate mai vârstnic sunt al vostru ALEXANDRU MACEDONSKI.* Tar la subsolul paginii găsim o NOTĂ (probabil a editorilor): „Nici-una din lucrările coprinse în acest volum n'a fost tipărită în vre-o altă culegere de versuri a d-lui Macedonski – afară de *Castelul* – din care, de altfel, poetul dă aici o *variantă* cu desăvârșire nouă și definitivă.”

aminteam la începutul conferinței, „Noaptea de Decemvrie” și „Noaptea de Mai”. Deși două din ele poartă chiar titlul poeziilor lui Musset – am greși adânc dacă am căuta aici o influență a marelui romantic francez. Macedonski era prea artist și prea intelectualizat sufletește ca versul său să fie acel torent impetuos de simțire adese turbure, adese revărsat în văi la noroc sau secat la întâmplare, care caracterizează arta romanticilor. Îi lipsea acel: „Ah! Frappe toi le coeur – c'est là qu'est le génie!” contra cărui trebuia să se ridice în numele versului intelectualizat Baudelaire, în numele exactității și adevărului plastic Parnasienii și a nuanțelor muzicale Verlaine și simbolistii. Am greși tot atât, însă, să ne închipuim că Macedonski era un simbolist pur. În poezia lui se îmbinau fericit trei filoane care dominau pe atunci separate poezia apusană: 1) curentul naturalist („Poezia socială” de pe vremuri cu oarecare caractere romantice în sensul bun al cuvântului); 2) curentul simbolist; 3) curentul neo-clasic. Fiecare din aceste trei nopti + extrem de Macedonskiene ca tonalitate, ca vocabular, ca imagini – izolează câte unul din aceste caractere.» Despre „Noaptea de Noemvrie” Ion Pilat spune că „e un poem naturalist ca un roman al lui Zola”, iar despre „Noaptea de Decemvrie”, scrie: „Desigur, e una dintre cele trei-patru mai frumoase poeme din limba română, alături de *Miorița*, de *Lucașfărul* sau de *Călin* și, poate, *Sburătorul* lui Eliade”¹. (...)

¹ Despre autorul *Noptilor*, la Ion Pilat, în *Op. cit.*, pp. 235-236, găsim și alte cuvinte pe cât de elogioase, pe atât de convingătoare: „Dacă din cauze multiple de nepregătire sufletească și – de ce să n'o spunem – din lipsa unui mediu și unui nivel artistic capabil, pe atunci, să reacționeze față de o asemenea poezie altfel decât prin glume neroade și balcanice imputări – contemporanii n'au putut înțelege, la reala ei valoare literară, opera poetică a lui Macedonski și n'au reușit să se înalțe pe dânșii, înăițându-l pe el la locul de frunte ce-l merita nu numai în conștiința unei elite – dar în sufletul unui popor. Astăzi această mare nedreptate trebuie reparată. Mai întâi, fiindcă poezia lui a triumfat și a triumfat deplin. Generația literară de azi are față de poezia și de memoria lui Macedonski datoria unor moștenitori față de acel din averea căruia trăesc. Toată poezia modernă română e mai mult sau mai puțin debitoarea lui – și chiar poezii ce nu-i datoresc nici o influență directă încă îi sunt datornici nivelul artistic la care a ridicat el arta versului și puritatea unei poezii căreia i-a închinat un cult sufletesc și o viață de jertfe materiale. Macedonski a fost maestrul și martirul artei pure – a știut, fără concesiile vulgului și idolilor zilei, să se sacrifice frumosului

Ion Minulescu s-a format sub influența succesivă a lui Duiliu Zamfirescu, Alexandru Macedonski, Ștefan Petică și a simboliştilor francezi și belgieni. Găsim și în opera lui o *Apariție nocturnă*, două *Nocturne*, o *Vizită nocturnă*, dar și *Strofe pentru întuneric*. A scris un volum de povestiri, publicat în 1930 la editura Cultura Națională, intitulat: *Cetiți-le noaptea*. Cartea revendică și un „îndemn” al autorului: „Poveștile sunt ca femeile. Nu știi niciodată pentru ce-ți plac... Despre un anume gen de femei, Villiers de L'Isle Adam spune că „c'est la femme qu'on aime à cause de la nuit”. Cred că același lucru s-ar putea spune și despre povestirile mele. Vreți să vă placă? Cetiți-le numai noaptea. Cetiți-le noaptea sau... nu le mai cetiți deloc.”

Dimitrie Anghel, Radu Stanca, Panait Cerna, George Topârceanu și Ion Pena au și ei în opera loc câte o *Nocturnă*. Lucian Blaga a scris, de asemenea, un poem cu titlul *Noapte*, altul intitulat *Noaptea*, un al treilea, *Noapte la mare*. În opera lui monumentală întâlnim și o *Noapte extatică*, un *Cântec în noapte*, o *Cetate în noapte*, precum și alte poeme intitulate *Izvorul nopții*, *În noapte undeva mai e*, *Oraș în noapte*, *Răsunet în noapte*, *Fluturii de noapte*... De asemenea, întâlnim și la Nichita Stănescu o *Nocturnă*... Marin Sorescu scrie și el un poem intitulat *O noapte ca o piatră despletită etc.* Suntem convinși că, dacă vom căuta, vom găsi poeme dedicate nopții și în creația multor poeți contemporani, fără a face neapărat o relație de cauzalitate cu opera macedonskiană, în sensul unei influențe evidente. Însă nu acesta este scopul micului nostru studiu.

Nu ne-am propus să trecem în revistă opiniile marilor critici literari, cum sunt George Călinescu, Adrian Marino, Tudor Vianu, Mihai Zamfir,

etern. A făcut-o cu generozitate, cu entuziasm, cu înflăcărare. Cu gest de maestro, a fost apostolul poeziei noi, care în numele „simbolismului” descăleca pe atunci din capitala Franței în toată Europa. A adus, astfel, literelor române – cărora le-a deschis zări noi – un dar neprețuit. Căci Macedonski n'a fost numai un mare poet, el a fost și primul doctrinar la noi al poeziei moderne – simboliste și instrumentaliste cum o numea el – fiind cel dintâi să indice drumurile ce avea să le ia poezia spre o puritate de imagini și de muzică necunoscută la acea dată, când anecdota și subiectul copleșeau poezia, nu numai în țară dar și în Apus...” Cuvintele lui Ion Pilat întăresc aprecierea lui Călinescu: „Totuși, într-un fel, poetul (Macedonski – n.n.) se afla pe o poziție mai înaintată decât a timpului său...”

Nicolae Manolescu și alții despre *Noptile* macedonskeiene, pentru că acestea, cel puțin pentru filologi, sunt îndeobște cunoscute. În volumul de față, noi am reunit recente interpretări care au fost exprimate de numeroși scriitori, critici și istorici literari contemporani, invitați și colaboratori ai Festivalului Internațional „Alexandru Macedonski” ce se desfășoară anual la Craiova, în organizarea Bibliotecii județene „Alexandru și Aristia Aman”, a Casei de cultură „Traian Demetrescu” și a Asociației culturale „Alexandru Macedonski”, începând din anul 2019, și care au fost publicate în *Caietele macedonskiene*, vol. I-IV, de către Editura Eikon. Acești noi talmăcitori ai *Noptilor* macedonskiene, cărora le mulțumim cu aleasă reverență, sunt: Aureliu Goci, Tudor Nedelcea, Mircea Popa, Florea Firan, Ilona Duță, Ionel Bușe, Liviu Ioan Stoiciu, Cătălin Ghiță, Nicolae Oprea, Maria Tronea, Paul Aretzu, Preot Ioan Ioanicescu, Daniel Corbu, Dumitru Chioaru, Preot Picu Ocoleanu, Ileana Roman, Ada Stuparu, George Vulturescu, Emilia Stajila, Florian Copcea, Adrian Lesenciuc și Lazăr Popescu.

Am căutat să antologăm toate poemele *nocturne* ale lui Macedonski, din dorința de a îndrepta un neajuns, găsind referințe, inclusiv la unii exegeți redevabili, care se opresc doar la cele „12 Nopti” arhicunoscute¹. În opera macedonskiană nu sunt doar douăsprezece, în cercetarea noastră descoperind încă pe atâtea, plus o variantă la *O noapte venețiană*. Celebrele *12 Nopti* sunt „lunare”, celelalte 13, dintre care unele publicate doar în reviste, altele apar postum, se intitulează: *Noaptea*, *Noaptea albă*, *Noaptea neagră*, *Noaptea venețiană*, *O noapte venețiană (variantă)*, *Noptile îngrozitoare*, *O noapte pe Dunăre*, *Astă noapte*, *În noapte*, *Ecourile nopței*, *După miezul nopții*, *Năluca unei nopți*, *Rondelul nopții argintate*.

¹ Charles Drouhet, în articolul *Macedonski și romanticii francezi*. „Noptile” lui *Macedonski*, publicat în „REVISTA FUNDAȚIILOR REGALE” din ianuarie 1940, identifică doar zece *nocturne*: „Din cele zece *Nopti* compuse de Macedonski, ultima, *Noaptea de Decembrie*, e alcătuită după o formulă deosebită de formula pe care o realizează celelalte *Nopti* și care e o formulă împrumutată de la Alfred de Musset...” George Călinescu, în *Istoria...* sa din 1941, deși îl numește pe Macedonski „poetul *Noptilor*”, scrie numai despre *Noaptea de noembrie* și *Noaptea de decembrie*, cu o fugară trimitere la *Noaptea de septembrie* și *Noaptea de iunie* care ar fi „imitații prea servile după Musset”.